

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Neoklasik Realist Teori Çerçevesinde Barack H. Obama Dönemi'nde Türkiye – ABD İlişkilerinin Analizi¹

*In the Framework of Neoclassical Realist Theory Under Barack H. Obama
Analysis of Turkey – USA Relations*

Yıldırım DENİZ

Dr.,
TESAM.
y.deniz@yandex.com
ORCID: 0000-0002-3297-4227

Barış ÖZDAL

Prof. Dr.,
Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası
İlişkiler Bölümü.
barisozdal@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5460-6655

Cilt / Issue: 10(1), 295-325
Geliş Tarihi: 13.02.2022
Kabul Tarihi: 25.06.2022

Atf: Deniz Y. ve Özdal B. (2023). Neoklasik Realist teori çerçevesinde Barack H. Obama dönemi'nde Türkiye – ABD ilişkilerinin analizi. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(1), 295-325. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1245700>

¹Bu makale Barış Özdal danışmanlığında yazılan ve başarı ile savunulan Yıldırım Deniz, "İttifak Parametreleri Çerçevesinde Türkiye – ABD İlişkileri'nin Obama ve Trump Dönemleri Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analizi", Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2022'den ve tez savunması sunumundan özetlenerek oluşturulmuştur.

Öz

Literatürde genel kabul gördüğü üzere Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki ittifak ilişkileri, 1950'li yıllardan itibaren başlamıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nde yaşanan SSCB merkezli güvenlik tehdidi ise bu ittifakın temel çıkış noktasını ve devamlılığını sağlayan temel unsur olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra da aktörler arasında devam eden söz konusu ittifak ilişkisi, süreç içerisinde inişli çıkışlı bir seyir izlemişse de günümüze kadar devam etmiştir. Zira özellikle ABD'nin 44. Başkanı olan Barack H. Obama'nın görev yaptığı 2009 – 2017 yıllarında Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde birçok farklı sorun yaşanmış ve bu süreçte ittifakın geleceği her iki tarafta da sorgulanmaya başlamıştır. Aktör çiftleri analizlerinde hiç şüphesiz kullanılan teorik yaklaşımlar da önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmada kullanılan Neoklasik Realist yaklaşım, devletlerin dış politikalarının şekillenmesinde uluslararası sistemin yanı sıra bazı içsel faktörlerin de etkili olabildiğini ileri sürmesi açısından önemlidir. Zira bu teorik yaklaşıma göre uluslararası sistemin yanında liderlerin algıları, stratejik kültür, devlet – toplum ilişkileri ve bürokrasi de etkili olabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle Neoklasik Realist yaklaşıma göre bir teorik çerçeve oluşturulmuş ve ardından Obama Dönemi'nde yaşanan sorunlar ele alınacaktır. Son bölümde ise oluşturulan parametreler ışığında Obama Dönemi'nde iki devlet arasında yaşanan sorunlar analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye – ABD İlişkileri, Neoklasik Realizm, Barack H. Obama, Recep Tayyip Erdoğan, Stratejik Kültür.

Abstract

The alliance relations between Turkey and the USA began in the 1950s. The

security threat centered on the USSR during the Cold War Era was the main element that provided the main starting point and continuity of this alliance. This alliance relationship, which continued after the end of the Cold War, has continued until today, although it has followed a fluctuating course from time to time. Especially during the years of 2009 – 2017, when the 44th President of the USA, Barack H. Obama, was in office, many different problems were experienced in the relations between Turkey and the USA, and in this process, the future of the alliance began to be questioned on both sides. Undoubtedly, the theoretical approaches used in the analysis of actor pairs are also important. In this context, the Neoclassical Realist approach used in the study is important in terms of asserting that some internal factors as well as the international system can be effective in shaping the foreign policies of the states. Because according to this theoretical approach, perceptions of leaders, strategic culture, state-society relations and bureaucracy can also be effective in addition to the international system. In this study, first of all, a theoretical framework will be created according to the Neoclassical Realist approach. Then, the problems experienced during the Obama Era will be discussed. In the third part of the study, the problems between the two states during the Obama Era will be analyzed in the light of the parameters created in the theoretical framework section.

Keywords: Turkiye – USA Relations, Neoclassical Realism, Barack H. Obama, Recep Tayyip, Strategic Culture.

Extended Abstract

The alliance relations between Turkey and the United States of America (USA) began in the 1950s. The security threat centered on the USSR during the Cold War Period was the main element that provided the main starting point and continuity of this alliance. The alliance relationship between the actors, which continued after the end of the Cold War, has continued until today, although it has followed a fluctuating course. Especially during the years of 2009 – 2017, when Barack H. Obama, the 44th President of the USA, was in office, many different problems were experienced in the relations between Turkey and the USA, and in this process, the future of the alliance began to be questioned on both sides. At the beginning of the disagreements between Turkey and the USA during this period, Turkey had problems in relations with Israel, the most important ally of the USA in the Middle East. Especially after HAMAS won the elections in 2006, the support given by the Erdogan administration to HAMAS, the "One minute" crisis in 2009, and then the Israeli authorities' demonstration against Turkey's ambassador in Israel in 2010, which was recorded as the "low seat crisis". The incident and the loss of 10 Turkish citizens in the same year, in the Israeli military attack

in international waters on the Mavi Marmara ship carrying humanitarian aid from Turkey to Gaza, put the relations between the two states into a great crisis. Although these problems between Turkey and Israel were resolved with the efforts of Obama, there were debates about a change in Turkey's foreign policy, expressed as "axis shift", and the Israel Lobby, which is a very effective lobby on the US administration, started to move away from Turkey. Again in this period, the development of Turkey's relations with Iran, which is considered to be the most important threat source in the region for the USA and Israel, and Turkey's attempts to mediate with Brazil during the conflict with the international community regarding Iran's nuclear activities, led to the escalation of the debates about the fact that there was an axis shift in the field of politics in the US. Turkey's development of relations with the Russian Federation in response to the problems it faced with the USA in this period and the rapid development of its military and commercial relations with this state were also seen as an important problem for the USA. Turkey's agreement with Russia, especially on the purchase of the S-400 Missile Defense System, has been a very important breaking point in relations with the United States. The problem, which is of great importance for Turkey to question its alliance with the USA, was the support given by the USA to the YPG forces during the Syrian Civil War. For Turkey, the most important break in relations with the United States was the July 15 Coup Attempt. The approach of the Obama administration to the events that took place on that date created a great disappointment for Turkey, and Turkey has quickly moved away from the United States and started to get closer to Russia. As emphasized within the integrity of the study, Turkey and the USA are states that maintain their relations within an alliance established under the umbrella of NATO. The relationship between these states, which have the two largest land armies of NATO, developed centered on the threat of the USSR during the Cold War Period. Undoubtedly, the theoretical approaches used in the analysis of actor pairs are also important. In this context, the Neoclassical Realist approach used in the study is important in that it asserts that some internal factors, as well as the international system, can be effective in shaping the foreign policies of the states. According to this theoretical approach, perceptions of leaders, strategic culture, state-society relations and bureaucracy can also be effective in addition to the international system. In this context, first of all, a theoretical framework has been created according to the Neoclassical Realist approach, and then the problems experienced in the Obama Era will be discussed. In the last part, the problems between the two states during the Obama Era were analyzed in the light of the parameters created.

When the relations between Turkey and the USA as of the Obama Era are analyzed within the framework of the Neoclassical Realist approach, it is seen that the problems in the relations have developed both centered on the international system and the internal dynamics of these states. From the perspective of the international system, it is seen that the steps taken by the USA, which is the most powerful state in the system, to preserve its position as a regional power, and Turkey, which is on the rise as a regional power, are experiencing serious conflicts of interest. These differences of interest have paved the way for the alliance of the two states, which has been close to a century, to be damaged to such an extent that it is questioned by both sides. In terms of internal dynamics, it is seen that the general approaches of the leaders of both states are not sufficient to overcome the problems and develop relations. When the relations are analyzed in terms of strategic culture, it can be argued that the strategic culture of the USA towards the Middle East and the steps taken to create a new strategic culture in Turkish Foreign Policy do not overlap with each other and the problems are accordingly continuous. Within the framework of state-society relations, it is seen that local actors such as Israel and Armenian lobbies can be effective in the making of US foreign policy. While state-society relations were effective for the USA in the deterioration of relations during the Obama Era, it is seen that this factor was not effective for Turkey. It is seen that the effect of bureaucracy, which is one of the local dynamics, proceeds in a line similar to the situation in state-society relations. Although institutions such as Congress, etc., can be influential in the foreign policy-making process in the USA alongside the President, it is seen that bureaucratic institutions are not effective in Turkey and President Erdoğan is almost the only decisive actor in the foreign policy decision-making mechanism.

Giriş

Retrospektif olarak analiz edildiğinde Osmanlı Devleti / Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile ABD arasındaki ilişkilerin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığı görülmektedir. Çalışmamızın ana konusunu oluşturan iki devlet arasındaki ilişkilerin bir “ittifak” seviyesine gelmesi ise 1950’li yıllardan itibaren gerçekleşmiştir. Genel ve soyut olarak belirtirsek ABD’nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’ni çevreleme politikası çerçevesinde Türkiye’nin jeopolitik bir öneme sahip olması, son derece önemli bir müttefik olmasını da sağlamıştır. Aynı dönem zarfında algıladığı komünizm tehdidi nedeniyle Türkiye’nin de en önemli müttefiki, ABD olmuştur.

1991 yılında Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra komünizm tehdidinin ortadan kalkmasına rağmen iki devlet arasındaki ittifak ilişkisi devam etmiştir. Zira ABD açısından uluslararası sistemde yeni oluşan dengeler çerçevesinde özellikle Orta Doğu’daki en önemli müttefiklerinden birisi Türkiye olmaya devam etmiştir. Türkiye açısından da uluslararası sistemde tek büyük askeri güç olarak kalan ABD ile ilişkilerin devam ettirilmesi ekonomik, siyasi ve güvenlik unsurları bakımından önemli olmuştur.

Türkiye ile ABD arasındaki ittifak, her ne kadar yaklaşık yetmiş yıldır sürüyor olsa da tüm birlikteliklerde olduğu gibi bu ittifak içerisinde de bir kısım sorunlar yaşandığı olmuştur. Bunlar arasında 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi, 1964 yılında ABD Başkanı Lyndon B. Johnson’un Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü’ye yazmış olduğu mektubun yol açtığı kriz, 1974’te Türkiye’nin Kıbrıs’a yönelik düzenlediği Kıbrıs Barış Harekâtları karşısında ABD’nin silah ambargosu uygulaması ve Türkiye’nin bunun karşılığında Adana İncirlik Üssü’nün kullanımını askıya alması iki devlet arasında yaşanan en önemli krizler olarak sayılabilir (Özdal ve Karaca, 2021, ss. 358-426).

Ancak çalışmanın konusu olan Obama Dönemi’ne gelindiğinde Türkiye ile ABD arasında, daha önce yaşanan tüm krizlerden daha derin sorunların yaşanmaya başladığı bir sürece girildiği görülmüştür. Bu kapsamda çalışmada Türkiye ile ABD arasındaki ittifak ilişkisi, ABD’nin 44. Başkanı olan Obama Dönemi’nde yaşanan olaylar çerçevesinde ele alınacak ve öncelikle Neoklasik Realist yaklaşıma göre bir teorik çerçeve oluşturulacak, akabinde de analizler yapılacaktır.

Teorik Çerçeve

Klasik Realizm ile Neo Realizm’in Soğuk Savaş’ın sona ermesi sürecinden

itibaren uluslararası ilişkiler alanında yaşanan olayları açıklamada yetersiz kalması, bu iki yaklaşımın bir devamı niteliğinde yeni bir Realist yaklaşımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 1998'de Gideon Rose tarafından yazılan "*Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*" başlıklı makaleden itibaren de Realist yaklaşımın bu yeni yorumu, Neoklasik Realizm olarak literatürde kabul görmeye başlamıştır.

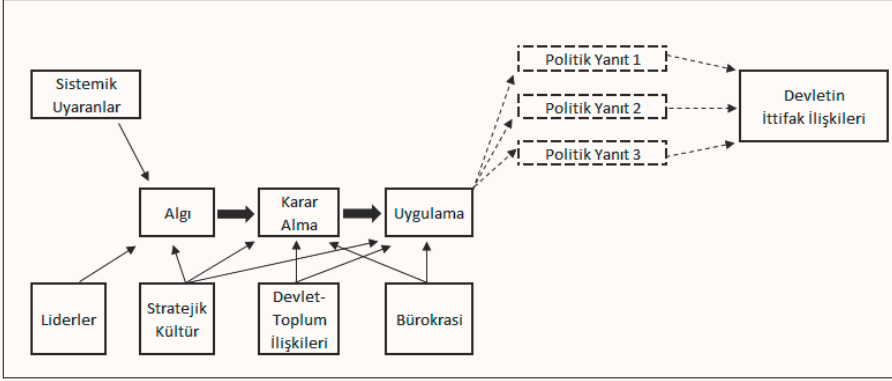
Klasik Realizm ve Neo Realizm'in yanında bir ara teori olarak ortaya çıkan bu yeni yaklaşım (Rose, 1998, s. 145), Realizmin iki yaklaşımı arasında "orta yolu" (Donnelly, 2013, s. 70) bulmayı amaçlamıştır. Zira Klasik Realist yaklaşımdaki devlet içi çözümlerlerin yanı sıra Neo Realist yaklaşımdaki uluslararası yapı konusundaki görüşleri benimsemiş olan Neoklasik Realist yaklaşım, Neo Realizmin güncel bir versiyonu olarak öne çıkmıştır. Diğer bir deyişle Neoklasik Realizm, Neo Realizmin Klasik Realizm süzgecinden geçirilmiş hali veya Klasik Realizmin günümüz dünyasına uyarlanmış ve güncellenmiş halidir (Ertoý, 2019, s. 16).

Bu bağlamda Soğuk Savaş Dönemi'nin bitmesinden sonra ortaya konulan Neoklasik Realist yaklaşım, iki kutuplu ve istikrarlı bir görünüm arz eden Soğuk Savaş Dönemi koşullarından sonra bu döneme göre daha bağımsız ve birbirinden farklı dış politikalar takip eden devletlerin, birbirine benzeyen koşullar karşısında hangi nedenlerle birbirinden farklı dış politikalara yöneldiklerini izah etmeyi hedeflemiştir.

Daha geniş bir biçimde belirtirsek temelde Realist geleneğin bir devamı niteliğinde olan Neoklasik Realizm, devletlerin dış politikalarının ana hatlarını Neo Realizmin ortaya koyduğu gibi bağımsız değişken olarak kabul edilen uluslararası yapının belirlediğini kabul etmektedir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra uluslararası ilişkilerde yaşanan olayların açıklanmasında bunun yeterli olmayacağını ve yapılan analizlere devlet davranışlarını şekillendirdiği kabul edilen (Rose, 1998, s. 152; Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016, s. 58) bazı ara değişkenlerin de eklenmesi gerektiği öne sürülmüştür. Bu kapsamda "*stratejik kültür, liderlerin algıları, devlet – toplum ilişkileri, bürokrasi*" kavramları ara değişken olarak kabul edilmiş ve yapılan analizlere dahil edilmiştir.

Tablo 1

Neoklasik Realist Model

Kaynak: Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016, s. 34.

Aktardığımız tablodan da anlaşıldığı üzere Neoklasik Realizm, Klasik Realizmden bazı unsurlar aldığı gibi Neo Realizmden de bazı unsurları analizlerine dahil etmiştir. Neoklasik Realizme göre devletin dış politikasının kapsamı ve amacı, öncelikle o devletin uluslararası yapı içerisindeki konumu ve göreceli maddi güç kabiliyetlerine göre şekillenmektedir. Bu çerçevede Neoklasik Realizm, Realist geleneğin bir parçası olarak değerlendirilebilir (Rose, 1998, s. 146).

Uluslararası Sistem: Yukarıda genel hatları ile açıkladığımız üzere Klasik Realizm ile Neo Realizmin bir bileşkesi olarak nitelendirilebilecek olan Neoklasik Realizm hem Klasik Realizmden hem de Neo Realizmden bazı enstrümanlar almıştır. Örneğin, Klasik Realizmde bulunan devlet ve devletin yurt içi toplumla ilişkisi konusundaki hassasiyet paylaşımakla beraber (Zakaria, 1992, s. 198) Neo Realizmde olduğu gibi devletin dış politikasının belirlenmesinde uluslararası yapının çok önemli bir yeri olduğu yaklaşımı Neoklasik Realizmde de benimsenmiştir (Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016, s. 19; Rose, 1998, ss. 146-147; Taliaferro, 2006, s. 494).

Ayrıca Neoklasik Realizm çerçevesinde yapılan analizlerde, tıpkı Neo Realizmde olduğu gibi uluslararası yapı başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Ancak uluslararası yapının devletlerin dış politikalarının şekillenmesinde belli bir ölçüye kadar etkili olduğu görüşü kabul edilmiş ve yapının yanında devletlerin iç siyasal süreçleri de analizlere eklenmiştir. Bu çerçevede Neoklasik Realizmin amacı, sistemsel değişkenlerin

devletlerin iç siyasal süreçleri ile ne şekilde etkileşim içinde olduğu ve uluslararası yapının devletler üzerinde nasıl etki ettiğini hesaplayarak analizler yapmaktır. Zira Neoklasik Realist düşünürlere göre devletin dış politikasının kapsam ve amacı, her şeyden önce uluslararası yapıda sahip olduğu yer ve özellikle de görelî maddî güç yeteneklerine göre şekillenmektedir (Rose, 1998, s. 146). Uluslararası yapı ise bir bağımsız değişken olarak devletlerin birbirleriyle etkileşimlerinden bağımsız bir şekilde ele alınmalıdır.

Bu kapsamda birkaç örnek vermek gerekirse Schweller'a göre Neoklasik Realizmin, Realist teoriye olan en önemli katkılarından birisi, Waltz'un sistemci yaklaşımı tarafından göz ardı edilen iç politikayı, tüm çarpıklığı ve dalgalanması ile birlikte geri getirmesi olmuştur (Schweller, 2003, s. 347). Zakaria da bir ulusun dış politikasının iyi bir açıklamasını yapabilmek için yapılacak analizlerin, politikanın hangi yönlerinin hangi faktörlerle açıklanabileceğini belirleyen sistemik, yerel ve diğer etkileri içerecek şekilde yapılması gerektiğini ifade etmiştir (Zakaria, 1992, s. 198).

Ayrıca Neoklasik Realizme göre devletlerin dış politika tercihleri, yerel (domestic) düzeye bağımlıdır. Zira Devletlerin iç politik tercihleri, dış politikalarının şekillenmesinde etkilidir (Taliaferro, 2006, s. 468; Taliaferro, Lobell ve Ripsman, 2009, s. 20). Daha geniş bir biçimde açıklarsak Neoklasik Realizme göre ülke içinde politika yapıcı liderler sistemik uyarılara uyacak şekilde bir kısım politikalar oluştururken, bu tercihleri genellikle yerel düzeydeki ara değişkenleri olumlu veya olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu ara değişkenler ise "liderlerin algıları", "stratejik kültür", "devlet-toplum ilişkileri" ve "yerel bürokratik kurumlar"dır.

Liderlerin Algıları: Neoklasik Realizme göre devletlerin dış politikalarının şekillenmesinde uluslararası yapının yanında etkili olabilen devlet içi faktörlerin başında, liderlerin algıları gelmektedir. Bilindiği üzere insanlık tarihi kadar eski olan liderlik müessesesi, tarihin her döneminde milletlerin ve devletlerin geleceklerini etkileyen çok önemli bir faktördür (Bozkurt, 2020, s. 24). Neoklasik Realizmin önde gelen düşünürlerinden Rose (1998, s. 147), Schweller (2004, s. 170), Zakaria (1998, s. 42) ve Christensen'in (1997, s. 68) de uluslararası ilişkiler alanında liderlerin en önemli aktörler olduğu konusunda hemfikir olduğu görülmektedir. Zira uluslararası sistemdeki tehdit, risk veya fırsatlara devletlerin verecekleri tepkiyi belirleyen en önemli hususların başında hiç şüphesiz, liderlerin aldığı kararlar gelmektedir. Liderlerin almış oldukları kararları doğrudan etkileyen en önemli faktörler ise "hayata bakışları", "olayları

algılamaları”, “inançları”, “tercihleri” ve “fikirleri” dir.

Daha net bir biçimde belirtirsek her insan karşılaştığı olayları, almış olduğu eğitim, edindiği değerler, inançlar ve imgeler vasıtasıyla algılamaktadır. İnsanın dış uyaranlara ilişkin algısını kişiselleştiren ve kişide bir kalıp yargı haline gelen bu bilişsel filtreler, karşılaşılan olaylara verilen tepkileri de belirleyen temel faktörlerdir. Hiç şüphesiz liderler de karşılaştıkları olaylara karşı, bu imajlara bağlı olarak farklı tepkiler vermektedir. Diğer bilişsel faktörlerin yanı sıra bir liderin kişiliği ve karakteri de bir devletin dış uyaranlara karşı vereceği tepkileri etkilemektedir (Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016, ss. 62-63).

Stratejik Kültür: İlk defa Jack Snyder’ın 1977’de ABD Hava Kuvvetleri için hazırladığı “*The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*” başlıklı raporla birlikte literatüre giren “stratejik kültür”, bir devletin tarihsel birikimleri üzerinden savunma ve güvenlik politikaları üretmesini ifade eden bir kavramdır. Süreç içerisinde yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanan stratejik kültür kavramı, bir devletin ulusal çıkarlarını tanımlamada ve dolayısıyla da politika tercihlerini şekillendirmede çok önemli rol oynayan bir unsur olarak kabul edilmektedir (Longhurst, 2004, s. 1).

Daha net bir biçimde belirtirsek stratejik kültür, askeri kurumların bürokratik yapılarının doğası gereği, belli konularda takip edilen belli politikaların zaman içerisinde oluşturduğu yaklaşım tarzının örgütsel kültür ile kaynaşması sonucunda adeta bir yerleşik inanç ve dünya görüşü haline gelmesiyle ortaya çıkan bir kavramdır. Kavramın ortaya çıkışı ve genel kullanımı askeri alanda olmakla birlikte, günümüzde uluslararası ilişkiler alanında devletlerin davranışlarını ifade etmede kullanılmaktadır.

Devlet – Toplum İlişkileri: 1. Sanayi Devrimi’nden sonra toplumsal alanda yaşanan gelişmeler sonucunda devletin toplum içerisindeki rolü genişlemiştir (Zakaria, 1998, s. 125). Bu çerçevede örgütlü toplum anlayışı da gelişmiş ve toplumun farklı kesimlerinin temsil edildiği sivil toplum kuruluşları devlet kurumları ile etkileşime geçerek baskı grupları halini almıştır. Bu toplumsal gruplar ekonomik ve siyasi açıdan güçlendikçe, devletin iç ve dış politikalarının şekillenmesinde etkili bir faktör haline gelmişlerdir. Neoklasik Realizm de bu faktörü göz ardı etmemiş ve devletlerin karar alma süreçlerinde etkili olabilen ara değişkenlerden birisi olarak devlet kurumları ile toplumsal gruplar arasında bulunan ilişkileri analizlerine dahil etmiştir.

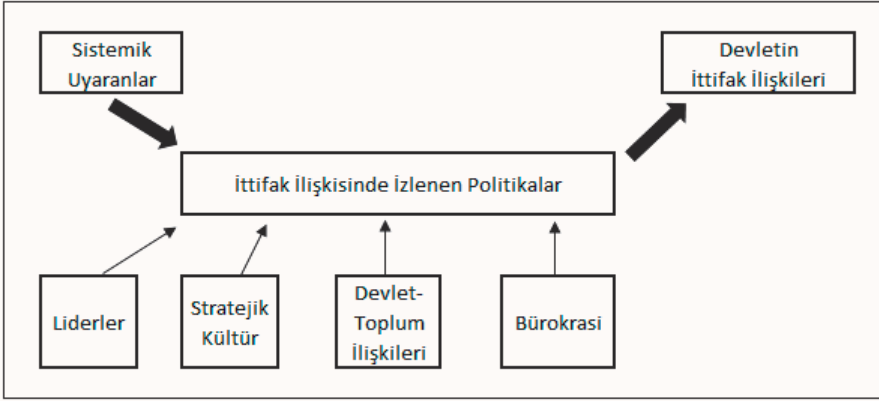
Bu bağlamda dış politikada devletlerin benzer durumlar karşısında verdikleri tepkilerdeki farklılıkların, siyasal ve sosyal aktörlerin tercihlerini de yansıttığı ileri sürülmektedir. Bu tepkiler aynı zamanda söz konusu aktörler için çeşitli kısıtlamalar ve fırsatlar oluşturan toplumun ve devlet organizasyonunun yapısal özelliklerini de yansıtmaktadır (Schweller, 2004, s. 168). Bu bağlamda devlet – toplum arasındaki uyumun seviyesi, toplumsal kesimlerin ulusal güvenlik konularına bakışı, toplumun dış politika konularındaki desteği/muhalefeti gibi hususlar dış politika yapım sürecini etkileyebilmektedir. Örneğin diğer tüm veriler sabitken bir dış tehdidin ortaya çıkması devlet ile çeşitli sosyal gruplar arasındaki bağların dayanışmasını artıracaktır (Schweller, 2004, s. 176).

Yerel Bürokratik Kurumlar: Neoklasik Realizmin ortaya koyduğu son ara değişken yerel bürokratik kurumlar yani bürokrasidir. Zira bürokrasinin dış politika yapım sürecindeki etkisi, siyasi yapı ve kültüre göre değişebilmektedir. Devletlerin sahip oldukları farklı kurumsal yapılar, sistemik baskılara yanıt verme yetenekleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Örneğin demokratik kurumların ve kültürün yerleştiği ülkelerde kuvvetler ayrılığı, gücün yürütmenin elinde toplanma derecesi, denge ve fren (check and balance) sistemi, seçim sistemi, siyasi partilerin siyaset içindeki yeri, bürokratik kurumların sistem içerisindeki etkinlikleri gibi faktörler, liderleri yeri geldiğinde sınırlandıran ve hatta savaşların dahi önüne geçebilen faktörlerdir (Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016, s. 76).

Dış politika yapım sürecinde bürokrasinin etkisi, demokratik kültürün gelişim sürecine, demokrasinin seviyesine ve bunlara bağlı olarak sistem içerisinde bürokratik kurumların etkinliğine göre değişmektedir. Demokrasinin ileri seviyede olduğu ve kurumlarının etkin olduğu devletlerde bu kurumların dengeleme ve denetleme misyonuna sahip oldukları görülürken demokrasinin gelişmediği ve bu kurumların sayılarının ve etkinliklerinin zayıf olduğu devletlerde böyle bir misyondan bahsetmek mümkün değildir.

Tablo 2

Neoklasik Realizme Göre İttifak İlişkilerine Etki Eden Faktörler

Tablo 2'de de görüldüğü gibi Neoklasik Realizme göre devletin dış politika alanında karar alma mekanizmasında etkili olan faktörler, aynı zamanda devletin "ittifak parametrelerini" de ifade etmektedir. Bu bağlamda söz konusu parametreler, Obama Dönemi'nde (2009-2017) ittifak ilişkilerinin işleyişinde etkili olan olayların analizinde kullanılacaktır.

Tarihsel Perspektif: Obama Dönemi'nde Türkiye – ABD İlişkileri'nde Yaşanan Belirleyici Olaylar

Barack Hüseyin Obama, George W. Bush'un mirasını devralarak 44. ABD Başkanı olarak 2009-2017 yılları arasında iki dönem Başkanlık yapmıştır. Bush'un 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrasında uluslararası sistemde izlemiş olduğu tek taraflı politikalar ve bu tarihten sonra izlenen işgal politikaları ise ABD'nin küresel imajını son derece olumsuz etkilemiştir. Ayrıca bu işgal politikaları nedeniyle ortaya çıkan ekonomik maliyet ve 2008'den itibaren yaşanan küresel ekonomik krizin getirdiği yük, ABD ekonomisinin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

Söz konusu koşullar altında göreve başlayan Obama, Bush'un izlediği yolu takip etmeyeceğini, uluslararası sistemde dost ve müttefik devletlerle birlikte hareket edileceğini, askeri güçten çok yumuşak güç unsurlarının kullanılacağını beyan etmiş ve böylelikle yeni bir döneme girileceği konusunda büyük bir beklenti oluşmasına neden olmuştur (Altunışık, 2009, s. 78). Bu çerçevede Obama, göreve başlamasından iki buçuk ay sonra Avrupa ülkelerini kapsayan bir geziye çıkmış ve en son olarak Türkiye'ye de gelmiştir. Bu ziyaretinde Türkiye'nin ABD için önemini

vurgulamış ve “Türkiye ile birlikte çalışmak Müslüman dünyası ile Batı dünyası arasında birleşmeyi sağlayacak ve bizi refah ve güvenliğe götürecektir” demiştir (NTV, 2009).

Genel olarak değerlendirildiğinde ABD Obama Dönemi’nde dış politika olarak, Bush Dönemi’ne nazaran daha sakin ve pasif bir tutum izlemiştir. Zira olayları yönlendirmek yerine İran, Libya ve Arap Baharı örneklerinde olduğu gibi olayların akışına göre bir politika belirleyerek buna göre hareket etmiştir (Krauthammer, 2011). “Arkadan liderlik” (*leading from behind*) olarak tanımlanan bu yaklaşım 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi’nde de yer alan “stratejik sabır” (*strategic patience*) ifadesi ile de desteklenmiştir. Bu çerçevede ABD dünya geneline dağılmış olan uzun süreli tehditler karşısında Bush Dönemi’nde uygulanan askeri yöntemleri terk ederek hem insani hem de teknoloji odaklı vekillere (yerel unsurlara) daha fazla misyon yüklemeye başlamıştır. Özellikle 11 Eylül 2012 tarihinde Libya’nın Bingazi şehrindeki ABD Konsoloslugu’na yapılan terör saldırısı sonrasında “taşıyıcı savaş” (*surrogate warfare*) olarak ifade edilen bu yaklaşım (Krieg and Rickli, 2019, s. 197) çerçevesinde ABD doğrudan kendi güçleriyle müdahale etmek yerine vekilleri desteklemeyi tercih etmiştir.

ABD için Orta Doğu’daki en önemli müttefiklerden biri olarak görülen Türkiye ile ilişkiler ise “stratejik ortak”, “Büyük Orta Doğu Projesi [BOP] eş başkanlığı” gibi kavramlarla tanımlanırken Obama Dönemi’ne geldiğinde her iki tarafın da ilişkileri rayına sokma amacıyla artık “model ortaklık” kavramı kullanılmaya başlamıştır. Ancak 2000’li yılların başlarından itibaren Orta Doğu bölgesi özelinde başlayan çıkar farklılaşması, Obama’nın Başkan olmasından sonra artarak devam etmiş ve “model ortaklık” da önceki adlandırmalar gibi üzerinde bir konsensüse varılan ortak bir çerçeveyi ifade edememiştir. Aslında “model ortaklık” ile ABD, Orta Doğu’daki hayati çıkarlarından taviz vermeden Bush Dönemi’nde izlenen politikalar nedeniyle bozulan ilişkilerin rayına oturtulmasını amaçlamıştır (Erhan, 2010). Türkiye ise dış politika alanında daha özerk hareket ederek bölgesinde daha etkin bir güç olma yolunda adımlar atmıştır. Türkiye’nin bu yaklaşımının ABD tarafından kabullenilmemesi ise Obama Dönemi’nden itibaren ilişkilerde yaşanan sorunların bizce temelini oluşturmuştur (Nuh Yılmaz, 2011, s. 567).

Aşağıda daha özel başlıklar altında ele alacağımız olaylar ise Obama Dönemi’nde (2009-2017) ittifak ilişkilerinin işleyişinde daha fazla etkili olduğunu ileri sürdüklerimizdir.

İsrail ile İlişkiler: Obama Dönemi’nde ABD ilişkileri etkileyen ve sonraki

dönemlerde de etkisi süren en önemli olayların başında Türkiye ile İsrail arasında yaşanan diplomatik krizler gelmektedir. Zira 2002'de AK Parti'nin iktidara geldiği döneme kadar İsrail ile Türkiye'nin ilişkileri "stratejik işbirliği" seviyesine kadar ilerlemiş olsa da Türkiye'nin Orta Doğu'da Müslüman nüfusa sahip devletlerle ilişkilerini geliştirme çabaları nedeniyle bu seviye korunamamıştır.

Özellikle İsrail'in 2005'te Gazze'den tek taraflı olarak çekilmesinden sonra HAMAS'ın², Gazze Bölgesi'nin kontrolünü ele geçirmesi ve 2006'da düzenlenen seçimler sonucunda tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu elde etmesi bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte Erdoğan Hükümeti HAMAS'ın bu başarısına sahip çıkıp, uluslararası platformlarda HAMAS'a destek için kamuoyu çalışmaları yaparken; İsrail ise HAMAS'ı ve seçim sonuçlarını tanımayacağını beyan etmiştir (BBC Türkçe, 2006). İsrail'in bu yaklaşımına rağmen Erdoğan Hükümeti HAMAS ile temaslarını sıklaştırmıştır. Hatta HAMAS'ın ilk yurt dışı gezisi bu süreçte Ankara'ya olmuştur. HAMAS lideri Halit Meşal'in başkanlığındaki bu ziyaret ise İsrail ve ABD tarafından tepki ile karşılanmıştır (Şalom, 2008).

AK Parti kurmaylarının HAMAS ile ilişkileri geliştirme çabaları, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerde bu tarihten sonra yaşanacak gerginliklerin bir habercisi olmuştur. Özellikle İsrail'in Filistinlilere karşı 27 Aralık 2008 - 18 Ocak 2009 tarihlerinde gerçekleştirdiği ve 1400'den fazla can kaybına yol açan "Dökme Kurşun Operasyonu / Operation Cast Lead", iki devlet ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Zira operasyonun sona erdiği tarihten birkaç gün sonra Davos Dünya Ekonomik Forumu'nda o dönemde Başbakan olan Tayyip Erdoğan, İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez'in konuşması üzerinden İsrail Devleti'ni insanlığa karşı suç işlemekle itham etmiş ve toplantıyı terk etmiştir. Bu olay, iki devlet ilişkilerinde bundan sonraki birkaç yıl boyunca sürececek olan gerilimi başlatmıştır. Literatüre "Davos Krizi / One Minute Krizi" olarak geçen bu gelişmeden yaklaşık bir yıl sonra ise Türk televizyonlarında yayınlanan popüler bir dizide İsrail aleyhine ifadeler kullanılması sebebiyle dönemin Türkiye İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol, İsrail Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Danny Ayalon ile görüşmek üzere İsrail Parlamentosu Knesset'e davet edilmiştir. Bu davet sırasında Çelikkol, Ayalon'un oturduğu koltuktan daha alçak bir kanepede ağırlanmış ve bu durum basına servis edilen fotoğraflara da yansımıştır. Ayrıca Ayalon, Çelikkol ile tokalaşmamış ve masada Türk bayrağına yer vermeyerek yalnızca İsrail bayrağı bulundurmuştur (BBC Türkçe, 2010). Bu tavır, Türkiye Cumhuriyeti'ni İsrail nezdinde temsil eden bir diplomatın şahsından öte, temsil ettiği devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik küçük düşürücü bir tavır

olarak görülmüş ve Türkiye büyükelçisini merkeze çekmiştir.

31 Mayıs 2010 tarihine gelindiğinde ise İsrail tarafından ablukaya alınarak dış dünya ile irtibatı kesilmiş olan Gazze'ye insani yardım taşıyan Mavi Marmara Gemisi'ne İsraili askerler uluslararası sularda bir operasyon düzenlemiş ve dokuz Türk vatandaşının ölümüne neden olmuştur. Bu olay, zaten kötüye giden iki devlet ilişkilerinde yeni bir büyük kırılma yaşanmasına neden olmuştur.

Genel ve soyut olarak aktardığımız bu gelişmeler sonucunda Türkiye ile İsrail ilişkilerin büyük bir çıkmaza girmesinden sonra, her iki devletle de ittifakını sürdürmek isteyen ABD devreye girmiştir. Özellikle Başkan Obama'nın 2013'teki İsrail gezisinde İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'yu Mavi Marmara konusunda Türkiye'den özür dileme ve ölenlerin ailelerine tazminat ödeme konusunda ikna etmesi, ilişkilerin biraz olsun durulmasını sağlamıştır. Obama'nın devreye girmesi ile Türkiye ile İsrail arasında yaşanan gerilim azalırken, Erdoğan yönetiminin bu gerilim sürecinde takip ettiği politikalar ise özellikle Washington çevrelerinde Türk Dış Politikası'nda bir "eksen kayması" yaşandığı yönündeki düşüncelerin yüksek sesle dile getirilmeye başlamasına neden olmuştur.³

İran ile İlişkiler: Türk Dış Politikası'nda bir eksen kayması yaşandığına dair düşüncelerin ortaya çıkmasında, ABD ve İsrail tarafından Orta Doğu'daki en önemli tehdit kaynağı olarak tanımlanan İran ile Türkiye'nin ilişkilerini gelişmesi de etkili olmuştur. Zira AK Parti iktidarı döneminde takip edilen "komşularla sıfır sorun" politikası çerçevesinde atılan adımlar neticesinde İran ile diplomatik temaslar artmış, ekonomik ve ticari ilişkiler hızla gelişmiştir.

Daha geniş bir biçimde ifade edersek; 1950'li yıllarda temelleri atılan "Barış İçin Atom Programı"nı 1990'lardan itibaren Rusya Federasyonu (RF)'nin destekleriyle sürdüren İran, ilk nükleer enerji tesisini 21 Ağustos 2010'da faaliyete geçirmiştir. Ancak İran'ın yürüttüğü nükleer faaliyetler konusunda Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (*International Atomic Energy Agency/IAEA*)'nin çağrularına rağmen şeffaf bir yol izlememesi, kısa bir sürede uluslararası bir krize dönüşmüştür. ABD konuya hem bölgede yer alan enerji kaynaklarının hem de İsrail'in güvenliği açısından yaklaşmış ve 2006'dan itibaren İran'a karşı çeşitli uluslararası yaptırımlar uygulanmasını sağlamıştır. ABD'nin bu sert yaklaşımına karşılık Türkiye, İran'ın nükleer silah üretme niyetini ortaya koyan yeteri kadar delil olmadığını ve her devlet gibi İran'ın da barışçı bir şekilde nükleer enerji elde etmede özgür olduğunu ileri sürmüştür (VOA, 2012).

İran'ın uluslararası topluma karşı pek de şeffaf olmayan bir şekilde izlediği nükleer enerji politikaları karşısında ABD ve İsrail çok sert söylemler içerisine girmiş ve hatta askeri operasyon seçenekleri konuşulmaya başlamıştır. Bu durum karşısında BM Güvenlik Konseyi geçici üyesi olan Türkiye ve Brezilya, 2010 yılında sorunun çözülebilmesi için bazı girişimlerde bulunmuştur. Tahran'da 17 Mayıs 2010'da yapılan görüşmeler neticesinde İran nükleer faaliyetlerini sınırlandırarak şüpheli görülen tesislerini uluslararası denetime açmayı kabul etmiştir. Ancak atılan bu adıma ABD çok sert tepki göstermiş ve ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından "Bugüne kadar İran'ın karşılaştığı en geniş yaptırımlar" (Hürriyet, 2010) olarak nitelendirilen bir dizi yaptırım önerisi, Türkiye ve Brezilya'nın ret oyuna rağmen BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylama ile kabul edilmiştir (UN, 2010).

İran özelinde ABD ile yaşanan bu anlaşmazlık, Washington'da Türk Dış Politikası'nda bir "eksen kayması" yaşandığı yönündeki düşünceleri destekleyen temel faktörlerden biri olmuştur. Bu çerçevede ABD nezdinde Türkiye'nin güvenilir bir müttefik olup olmadığı ve Batı'dan uzaklaşmaya başladığı konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır (Uslu, 2016, s. 477). ABD ile Türkiye'nin izlediği politikadaki söz konusu farklılık, Obama ile Erdoğan'ın 26 Haziran 2010'da G-20 toplantısı için Toronto'da buluşmasıyla değişmiştir. İlgili görüşmede Obama ABD'nin Türkiye'den İsrail ile ilişkilerin düzeltilmesi ve İran Krizi'nde Batı ile beraber hareket etme hususunda beklentilerini açıkça ifade etmiştir. Bu görüşmeden sonra ise Türkiye hem İsrail hem de İran konusunda ABD'nin istediği doğrultuda adımlar atmış ve her iki konuda yaşanan sorunlar aşılmıştır.⁴

RF ile İlişkiler: Obama Dönemi itibariyle Türk Dış Politikası'nda eksen kayması yaşandığına dair düşüncelerin ortaya çıkmasında, Türkiye'nin RF ile olan ilişkilerinin de gelişmesi önemli bir faktör olmuştur. Esasında Türkiye'nin ABD ile yarım yüzyıldan daha uzun bir süredir devam eden ittifak ilişkisinin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde temel faktör, günümüzdeki RF'nin ardılı olduğu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tehdidi olmuştur. Zira Soğuk Savaş Dönemi koşullarında SSCB merkezli bir güvenlik tehdidi algısında olan Türkiye, Batı Bloku'nun lideri konumundaki ABD ile yakınlaşmış ve günümüzde de süren bir ittifak ilişkisi içerisine girmiştir. Ancak aradan geçen yıllarda ABD ile yaşanan ilişkilerdeki dalgalanmalar sırasında Türkiye'nin bazen SSCB ile yakınlaştığı da görülmüştür. Özellikle 1960 Darbesi'nden önce Menderes Hükümeti'nin ABD ile ilişkilerde yaşadığı sorunlar (Özkan, 2021), 1962 Küba Füze Krizi, 1964 Johnson Mektubu Krizi, 1970 – 1974 Afyon Krizi,

1974 Kıbrıs Barış Harekatları'ndan sonra ABD'nin 1978'e kadar Türkiye'ye karşı uyguladığı silah ambargosu gibi krizlerde Türkiye'nin SSCB ile ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar attığı görülmüştür. (Özdal ve Karaca, 2021, ss. 358-426). Benzer bir durum Obama Dönemi'nde de yaşanmış ve özellikle 2016'dan sonra Türkiye ile RF arasındaki ilişkiler, arada bazı önemli anlaşmazlıklar bulunmasına rağmen hızlı bir şekilde gelişmiştir.

Türkiye ile RF, esasında Orta Doğu, Kafkaslar, Karadeniz ve Orta Asya'yı kapsayan geniş bir coğrafyada rekabet halinde olan iki önemli güçtür. Bu yüzden iki devlet arasında tarihsel süreç içinde çeşitli anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Özellikle Aralık 2010'da başlayan ve hızla gelişen Arap Baharı sürecinden sonra Suriye ve Libya'da başlayan iç savaşlarda iki devletin farklı cephelerde bulunması, ardından 2014'te RF'nin Kırım'ı ilhak etmesi iki devletin bu bölgelerde yaşadığı rekabeti gün yüzüne çıkarmıştır. Ayrıca 2015'de Türkiye'nin Suriye ile olan sınırını ihlal ettiği gerekçesiyle RF'ye ait bir jet uçağını düşürmesi ve 2016'da RF Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov'un uğradığı suikast sonucu öldürülmesi de yeni krizler olarak Türkiye - RF ilişkilerini etkilemiştir. Bu olaylar döneminde gerek Rus medyasında yapılan haberler gerekse sosyal medyada yer alan olumsuz paylaşımlar sonucunda ise yapılan anketlerde Rus halkının gözünde "1 numaralı tehdit" olarak Türkiye'nin ön plana çıktığı görülmüştür (Darıcalı ve Özdal, 2017, s. 30). Bir tür "kompartmanlaştırma" olarak da tanımlanabilecek olan bir yaklaşım çerçevesinde iki devlet arasında belli alanlarda yaşanan krizler veya çıkar farklılıklarının diğer alanlara olumsuz etki yapmaması sağlanmış ve bu sayede ilişkiler gelişmiştir. Türkiye - RF arasındaki normal koşullarda "savaş sebebi" olarak kabul edilebilecek krizlere rağmen ilişkilerin tam tersi yönde gelişmesinde ise Türkiye-ABD'nin arasında yaşanan gerginliklerin etkili olduğu açıktır. Zira özellikle 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi, Türkiye açısından ABD ile ilişkilerin sorgulandığı, dış politikada ABD ve Batı'ya alternatif arayışlarının masaya yatırılmaya başlandığı bir dönüm noktası olmuştur.

Mısır ile İlişkiler: Türkiye'nin Obama Dönemi'nde ABD ile yaşadığı bölgesel çıkar çatışmalarının bir başka odağı Mısır olmuştur. Bilindiği üzere Mısır'da 3 Temmuz 2013'de gerçekleştirilen askeri darbe ile Muhammed Mursi Cumhurbaşkanlığı koltuğundan indirilmiş ve yerine General Abdülfettah Sisi geçmiştir. Yaşanan bu darbeye AK Parti yönetimi çok sert bir tepki gösterip konuyu uluslararası platformlara taşıyarak Mursi lehine bir kamuoyu oluşturmaya çalışırken; ABD bu olayı bir darbe olarak dahi nitelendirmemiştir. Hatta dönemin Dışişleri Bakanı John Kerry yaşanan olayları "demokrasiyi restore etmek" şeklinde

yorumlamıştır (The New York Times, 2013).

Müslüman Kardeşler geleneğinden gelen bir siyasi olan Mursi'nin bu süreçteki en önemli destekçisi ise kendisi de aynı gelenekten gelen Erdoğan olmuştur. 2014'te General Sisi'nin Cumhurbaşkanı olmasından sonra ise Türkiye - Mısır ilişkileri en düşük seviyede yürütülmeye başlanmıştır.

Suriye İç Savaşı ve ABD – YPG İlişkileri: Türkiye'nin Obama Dönemi'nde ABD ile yaşadığı sorunlardan bir diğeri de Suriye İç Savaşı sırasında ABD'nin, PKK'nın Suriye kolu olan YPG'yi desteklemesi olmuştur. Bilindiği üzere Arap Baharı sürecinde Suriye'de halkın yönetime karşı düzenlediği gösterilere rejim güçlerinin çok sert müdahale etmesiyle çatışmalar bir iç savaşa dönüşmüş ve bu süreçte Türkiye ilk olarak Beşşar Esed yönetiminin yanında yer almışsa da çatışmaların devamında rejim karşıtı güçleri destekleme yoluna gitmiştir. ABD ise Türkiye gibi davranmamış ve uzunca bir süre "bekle – gör" politikası takip etmiş ve 2012 Mayıs ayındaki seçimden sonra konuya eğilmeye başlamıştır.

Obama Yönetimi'nin Suriye'de yaşanan iç savaşa müdahalede ağırdan almasının bir diğer nedeni de 11 Eylül 2012 tarihinde Libya'nın Bingazi şehrindeki ABD Konsoloslugu'na yapılan saldırı olmuştur. Bu saldırı sonrasında "taşıyıcı savaş" olarak nitelendirilen bir yaklaşımı benimseyen ABD, Suriye'ye doğrudan müdahale etmek yerine bölgedeki YPG unsurlarına askeri ve ekonomik destek vermek suretiyle dolaylı bir müdahale seçeneğini tercih etmiştir.⁵ Ancak Obama Yönetimi'nin bu tercihi Türkiye ile zaten bozuk olan ilişkileri daha da derinden sarsmış ve uzun bir süre devam edecek önemli bir krizi başlatmıştır.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreci: 2009'da göreve başlayan Obama'nın Başkanlığı döneminde yaşanan farklı birçok kriz sonrasında yaşanan çok önemli bir kırılma noktası 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi olmuştur. Zira 17-25 Aralık 2013 sürecinden, 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'ne kadar olan dönemde FETÖ yapılanmasının Türkiye'de seçim yoluyla iş başına gelmiş olan AK Parti iktidarına karşı yaptığı operasyonlara ABD'li makamların yaklaşımı, büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu sürecin sonunda yaşanan Darbe Girişimi ve sonrasında ABD'li yetkililerin yaşanan olaylar karşısındaki tavır ve tutumları⁶ ise bir müttefikten beklenmeyecek bir tablo ortaya çıkarmıştır. ABD'li yetkililerin yaklaşımının aksine RF lideri V. Putin'in Türkiye ve Erdoğan lehine yapmış olduğu açıklamalar ve verdiği destek ise bu süreçte Türkiye'nin ABD'den uzaklaşmasına ve RF ile ilişkilerin hızlı bir şekilde gelişmesine zemin hazırlamıştır.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi, 2009'da görevine başlayan Obama'nın

Başkanlığı döneminde yaşanan farklı birçok kriz sonrasında yaşanan çok önemli bir kırılma noktası olmuştur. Genel olarak 2010 yılından itibaren yaşanan krizler nedeniyle iki müttefik devletin birbirine olan güveninin her iki tarafça sorgulandığı bir dönemde yaşanan bu başarısız darbe girişimi, iki devlet arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olarak kayıtlara geçmiştir.

Genel olarak bakıldığında ise 2010'dan itibaren yaşanan krizler nedeniyle iki müttefik devletin birbirine olan güveninin her iki tarafça sorgulandığı bir dönemde yaşanan bu başarısız darbe girişimi, iki devlet arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca süreç içerisinde Washington çevrelerinde Türkiye'nin dış politikasında bir eksen kayması yaşandığına dair oluşan güvensizliğe karşılık Türkiye cephesinde de ABD'ye karşı bir güvensizlik oluşmuştur. Oluşan bu güvensizliğin ilk yansımalarından bir tanesi, hiç kuşkusuz Türkiye ile RF arasındaki ilişkilerin hızlı bir biçimde gelişmesi olmuştur. Türk kamuoyunda oluşan ABD karşıtı eğilim, bu tarihlerde yapılan kamuoyu araştırmalarına da yansımıştır. Sözelimi 2010'dan itibaren Kadir Has Üniversitesi tarafından her yıl yapılan Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması'na (TSSEA) göre Türkiye'ye yönelik en önemli dış tehdit olarak 2015'te RF % 64,7 ile ilk sıradayken ABD % 39,2 ile beşinci sırada yer almıştır. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nden sonra yapılan çalışmalarda ise ABD önce % 60,4 ile ikinci sıraya çıkmış (Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi, 2017), ardından 2017'de % 64,3 (CTRS, 2018, s. 49), 2018'de ise % 81,9 ile en önemli tehdit olarak tanımlanmıştır (CTRS, 2019, s. 53).

Tablo 3

Ülkelerin Türkiye İçin Tehdit Oluşturma Durumları (2012-2018)

Ülkelerin Türkiye İçin Tehdit Oluşturma Durumları (%)							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ABD	58,4	68	51,3	39,2	60,4	64,3	81,9
Rusya Fed.	30,9	40,3	28,2	64,7	49,4	25,1	39,1

Kaynak: CTRS, 2019, s. 53.

Dönem İçinde Türkiye – ABD İttifakı'nın Analizi

Yukarıdaki başlıkta genel hatlarıyla tespit ettiğimiz üzere Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde Soğuk Savaş Sonrası Dönemde yaşanan önemli krizlerin Obama Dönemi itibariyle yaşandığı veya bu dönemde başladığı görülmektedir. Dönemin başlarında “*model ortak*” olarak lanse edilen ancak içeriği bir türlü doldurulamayan ilişkiler, özellikle 2011'den itibaren Arap Baharı süreci ile birlikte giderek bozulmaya başlamıştır. Hatta yaşanan sorunlar nedeniyle ittifak ilişkisinin karşılıklı sorgulandığı bir süreç yaşanmıştır. Bu bağlamda çalışmamızın bu bölümünde, teorik kısımda aktardığımız “*ittifak parametreleri*” çerçevesinde bir analiz yapılacak ve söz konusu sorunların ittifak ilişkisine ne gibi etkilerde bulunduğu irdelenecektir.

Uluslararası Sistemin Etkisi: Literatürde genel kabul gördüğü üzere ABD, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde uluslararası sistemde rakipsiz bir askeri güç olarak tek başına kalmıştır. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'ndan sonra uluslararası sistemde kendi çıkarları doğrultusunda tek taraflı hareket etmiş olan ABD, özellikle Bush Dönemi'nin sonlarına doğru bazı problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Zira ABD'nin tek taraflı hareket etme seçeneğini tercih etmesi hem uluslararası kamuoyunda ABD'nin imajını zedelemiş hem de gerçekleştirilen askeri operasyonların maliyeti ülke ekonomisine ağır bir yük getirmiştir. Üstelik bu sürecin devamında yaşanan 2008 Küresel Ekonomik Krizi, artan maliyetler nedeniyle ABD ekonomisini derinden etkilemiştir. Bush Dönemi'nde yaşanan bu sorunlardan sonra Obama hem iç hem de uluslararası kamuoyu tarafından büyük beklentiler eşliğinde görevine başlamıştır. ABD'nin Orta Doğu'daki en önemli müttefiklerinden birisi olan ve Bush Dönemi'nde ABD ile ilişkilerinde bazı sorunlar yaşamış olan Türkiye'de de Obama Dönemi'ne yönelik olumlu beklentiler oluşmuştur.

Seçim kampanyası sürecinde halkla ilişkiler konusunda Bush'tan daha olumlu bir portre çizmiş olan Obama, görev süresinin başlarında müttefik devletlere ve özellikle de 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrasında hedef tahtasına konmuş olan İslam Dünyası'na yönelik olumlu mesajlar vermeye gayret etmiştir. Ancak ilk yurt dışı gezilerini İslam ülkelerine düzenleyen Obama'nın İslam Dünyası ve özellikle de Türkiye ile Orta Doğu ülkelerine karşı bu iyi niyetli ve samimi görünen yaklaşımının Arap Baharı süreci ile birlikte değiştiği görülmüştür. Zira Arap Baharı sürecinde ABD, ülkeden ülkeye değişen pragmatik bir dış politika izlemiş ve bu durum Türkiye ile olan ilişkilere de yansyarak, çeşitli sorunlar yaşanmasına yol açmıştır.

Türkiye ise Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra uluslararası sistemde bölgesel bir güç olma yolunda önemli bazı adımlar atmış ve özellikle 2002 Genel Seçimleri'nde AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesiyle beraber izlenen politikaların da etkisiyle Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya ve Doğu Akdeniz'de önemli bir aktör olmaya başlamıştır. Obama Dönemi'nde, Bush Dönemi'ndeki gibi Orta Doğu'ya bizzat ve tek taraflı müdahale eden bir yönetim anlayışının yerine hem ekonomik hem de iç ve dış kamuoyunda oluşan beklentilere paralel bir şekilde olayları geriden takip eden ve doğrudan müdahale seçeneğini gündemine almayan bir yönetim anlayışının sergilenmesi, zaten bir "bölgesel güç" olarak yükseliş trendinde olan Türkiye'nin Orta Doğu'da daha aktif bir dış politika izlemesine zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin bölgede daha aktif bir dış politika izlemesi ise ABD ile çatışma zeminini hazırlamıştır.

Obama Dönemi'nde Türkiye ile ABD, başta Suriye olmak üzere İran ve Mısır politikalarında çıkar çatışmaları yaşamıştır. Ayrıca ABD'nin Orta Doğu'daki en önemli ve öncelikli stratejik ortağı olan ve ABD yönetimi üzerinde önemli bir etkisi bulunan İsrail ile Türkiye'nin yaşadığı sorunlar da doğrudan Türkiye ile ABD arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde ABD ile ilişkilerde yaşanan sorunlara paralel olarak Türkiye'nin RF ile ilişkilerinin derinleşmesi ve son olarak da 17 – 25 Aralık 2013 süreci ile 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nde ABD'nin göstermiş olduğu olumsuz yaklaşım, ilişkilerde derin bir kriz yaşanmasına neden olmuştur.

Lider Algısının Etkisi: Yukarıda da belirtildiği üzere 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrasında teröre karşı ABD'nin küresel bir savaş ilan etmesi ve uluslararası sistemde tek taraflı hareket etmesi, küresel liderliğine zarar veren bir husus olmuştur. Bush'tan sonra daha ılımlı ve liberal söylemleri olan Obama gibi bir Başkanın seçilmesi ise tüm dünyada ve Türkiye'de olumlu beklentiler oluşmasına neden olmuştur. Obama, ilk yıllarında küresel kamuoyu ve özellikle Müslüman nüfusa sahip ülkelerde ABD'nin yıpranmış olan imajının düzelmesi için bazı adımlar da atmıştır. Ancak özellikle Arap Baharı sürecinde ABD'nin bölgesel çıkarları neyi gerektiriyorsa o şekilde hareket edilmesi, Obama'dan kaynaklı beklentilerin boşa çıkmasına neden olmuştur.

Özellikle Obama Dönemi'nde yaşanan bir terör olayı da Obama'nın izlediği dış politikanın şekillenmesinde rol oynamıştır. 11 Eylül 2012'de Bingazi'de bulunan ABD Konsoloslukuna bir terör saldırı yapılmış ve bu saldırının etkisiyle Obama'nın "stratejik sabır" ve "arkadan liderlik" yaklaşımlarının bir neticesi olan "taşıyıcı savaş" yaklaşımını benimsenmiştir.

Bu yaklaşım kapsamında ABD'nin bölgesel çıkarlarını korumak için, problem yaşanan bölgelerdeki vekillere (yerel unsurlara) destek verilmeye başlanmış ve bu sayede ekonomik / askeri yükün vekillere yüklenmesi uygulaması yaygınlaştırılmıştır. Bu yaklaşımın Türkiye'yi ilgilendiren en önemli boyutu ise Suriye İç Savaşı'nın başlamasının ardından Obama Yönetimi'nin, Türkiye'nin her platformda karşı çıkmasına rağmen YPG unsurlarını vekil olarak seçerek, söz konusu terör örgütüne büyük miktarda askeri ve ekonomik yardımlarda bulunulması olmuştur.

2010'den itibaren Türkiye - İsrail ilişkilerinde yaşanan sorunlar; Türkiye'nin İran ile yaşanan Nükleer Anlaşma Krizi'nde arabuluculuk yapmaya çalışması, Mısır'da Müslüman Kardeşler üyesi Mursi'ye karşı yapılan askeri darbe sonrası Türkiye'nin ve ABD'nin olaya verdiği farklı tepkiler, Türkiye'nin RF ile gelişen ilişkileri ve Suriye İç Savaşı'na farklı yaklaşımı gibi sorunlar ise iki devlet arasındaki ilişkilerde ciddi krizler yaşanmasına neden olmuştur. Bunlardan İsrail ve İran merkezli yaşanan sorunların aşılmasında, bizce Erdoğan ile Obama arasındaki kişisel samimiyet ve diyalog etkili olurken diğer problemlerin aşılmasında bu samimiyet yeterli olamamıştır. Hatta bu sorunlardan bazıları, Trump Dönemi'nde de büyüyerek devam etmiş ve iki devletin ilişkilerinde çok ciddi krizlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Obama Dönemi'nde, Türk Dış Politikası karar alma mekanizmasında en üst noktada yer alan isim hiç şüphesiz Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. Yukarıda detaylı bir şekilde ele alındığı üzere bölgesel bir güç olarak yükselişe geçmiş bir devlet olan Türkiye'nin, Obama'nın Başkanlığı süresince izlediği dış politikaların şekillenmesinde, Erdoğan'ın büyük bir etkisi olmuştur. Bu çerçevede Erdoğan'ın dini konulara yönelik hassasiyeti ve Müslüman Kardeşler teşkilatına olan gönülden bağlılığı, Türk Dış Politikası kapsamında alınan kararların şekillenmesinde etkili olmuştur. Erdoğan'ın Filistin Meselesi'ne dair yaklaşımı, HAMAS ile hızlı bir şekilde gelişen ilişkileri, Mavi Marmara Olayı ve Davos Zirvesi'nde yaşanan "One Minute Krizi", İsrail ile ilişkilerin bozulmasında etkili olmuştur. İsrail ile ilişkilerin bozulması ise ABD yönetimi üzerinde güçlü bir etkisi olan İsrail (Yahudi) Lobisi'nin desteğinin kaybedilmesine sebep olmuştur. İsrail ile ilişkilerin bozulduğu bu dönemde özellikle Kongre'de Türkiye aleyhtarı bir hava oluşmuş ve bu durum 2016'dan itibaren yaşanan sorunların daha da büyümesine zemin hazırlamıştır.

Stratejik Kültürlerin Etkisi: Türkiye'de 2002 yılında AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesinden sonra yakalanan ivme Türk Dış Politikası'na da yansımış ve böylelikle Türkiye bölgesel bir güç olma yolunda önemli

adımlar atmıştır. Ancak Türkiye'nin özellikle Obama Dönemi'nde atılmış olduğu adımlar, ABD'nin Orta Doğu merkezli hayati çıkarları ile çatışmış ve bu durum müttefik iki devletin arasında önemli sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur. ABD açısından Orta Doğu'daki en önemli iki sorun, bölgeden çıkarılan enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara güvenli bir şekilde ulaştırılması ve İsrail'in güvenliğidir. ABD'nin bu iki soruna dair yaklaşımında hassas olduğu bir başka husus ise İran konusudur. Zira 1979'a kadar ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinde biri olmasına rağmen İslam Devrimi sonrasında nükleer enerji ve İsrail'in güvenliği konularında tehdit olarak görülmesi, ABD açısından İran'a yönelik bir stratejik kültür oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin Obama Dönemi'nde önce HAMAS ile ilişkileri en üst seviyeye çıkarması, sonrasında ise Mavi Marmara Olayı ve "One Minute Krizi" ile birlikte Türkiye – İsrail ilişkilerinin bozulması, ABD ile ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte İsrail ile ilişkilerin bozulmasına paralel olarak İran ile ilişkilerin geliştirilmesi ve Nükleer Anlaşma Krizi'nde Türkiye'nin arabuluculuk girişimlerinde bulunması, ABD nezdinde birçok soru işaretinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda 2009 sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde Washington çevrelerinde Türk Dış Politikası'nda "eksen kayması" yaşandığına dair tartışmalar ortaya çıkmış ve ittifak ilişkileri sorgulanmaya başlanmıştır.

Obama'nın 2010'da Toronto'da düzenlenen G-20 toplantıları sırasında Erdoğan ile yaptığı yüz yüze görüşme sonucunda İsrail ve İran konularında yaşanan sorunlar aşılmıştır. Ancak her iki tarafta oluşan güvensizlik bundan sonraki süreçte de artarak devam etmiştir. Bunun en önemli göstergesi ABD Kongresi'nin 2009 – 2010 yıllarından sonra Türkiye aleyhtarı bir çizgide hareket etmiş olmasıdır. Zira Türkiye bu süreçte ABD Kongresi üzerinde en etkili baskı grubu olan İsrail Lobisi'nin desteğini kaybetmiştir. Obama'nın Başkanlık yıllarında başlayan bu durum, Trump'ın Başkanlığı Dönemi'nde de sürmüş ve ABD Kongresi Türkiye açısından -adeta- bir muhalefet odağına dönüşmüştür.

Obama Dönemi itibariyle stratejik kültür konusunda ilişkileri etkileyen bir başka konu da 1915 Olayları'na ilişkin Ermeni iddiaları olmuştur. Bu konuda Obama, seçim sürecinde her ne kadar farklı ifadeler sarf etmişse de göreve geldikten sonra ABD'nin bu konudaki stratejik kültürü doğrultusunda her 24 Nisan'da Ermenice "*büyük felaket*" anlamına gelen "*meds yegern*" ifadesini kullanmıştır.

2002 sonrasında Türkiye'de tek başına iktidarda bulunan AK Parti Dönemi'nde, Türk Dış Politikası'nda öncelikle komşularla olan ilişkilerde

yaşanan sorunları çözmek ve ilişkilerde güvenlik merkezli bir yaklaşım yerine işbirliği ve diyalogu en üst seviyeye çıkaracak bir yaklaşım sergilemek suretiyle yeni bir stratejik kültür oluşturulmaya çalışılmıştır. “Komşularla sıfır sorun”, “aktif bölgesel diplomasi”, “uluslararası örgütlere etkin katılım” gibi yaklaşımlar çerçevesinde geleneksel Türk Dış Politikası’nın dışına çıkılarak yeni bir çerçeve belirlenmek istenmiştir. Bu bağlamda ABD’nin ve İsrail’in Orta Doğu’daki en önemli tehdit olarak kabul ettiği devlet olan İran ile de ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak İran konusunda sergilenen bu yeni yaklaşım ve oluşturulmaya çalışılan stratejik kültür, ABD’nin Orta Doğu’ya yönelik stratejik kültürü ile örtüşmemiş ve bu sorun Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilere olumsuz yansımıştır.

Türkiye ile ABD arasında Obama Dönemi’nde yaşanan sorunlardan bir diğeri de İsrail merkezli gelişmiştir. Milli Görüş geleneğinden gelen ve Müslüman Kardeşler’e yakın duran başta Erdoğan olmak üzere AK Parti yönetiminin Filistin Meselesi’ndeki hassasiyetleri, Türk Dış Politikası’na da yansımıştır. 2006’da Filistin’de yapılan seçimleri kazanan ve Müslüman Kardeşler ile yakınlığı bilinen HAMAS ile bu tarihten itibaren resmi temaslar artırılmıştır. Bu durum ise HAMAS’ı bir terör örgütü olarak kabul eden ABD ve İsrail açısından büyük bir sorun teşkil etmiştir. HAMAS’la diyalogların geliştirilmesinin yanında 2008 – 2009 yıllarında Filistinlilere yönelik olarak İsrail’in düzenlediği operasyonlar, 2009’daki Davos Zirvesi’nde Erdoğan’ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez üzerinden İsrail Devleti’ni insanlığa karşı suç işlemekle itham etmesi ve 2010’da Mavi Marmara Olayı Türkiye ile İsrail arasında ciddi bir kriz yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanan bu olaylar, Erdoğan yönetiminin Filistin Meselesi’nde takip ettiği politikalarda bir süreklilik olduğu ve bu yeni yaklaşımın Türk Dış Politikası’nda bir strateji değişikliği olduğu şeklinde algılanması, İsrail’in güvenliği çerçevesinde meseleye büyük bir hassasiyetle yaklaşan ABD’nin stratejik kültürü ile çakışmıştır. Söz konusu durum, Türkiye ile ABD arasında bu tarihlerden sonra yaşanacak birçok sorunun da temelini oluşturmuştur.

Sonuç olarak Obama Dönemi’nde yaşanan sorunların temelinde ABD’nin Orta Doğu’ya yönelik olarak uzun yıllardır sürdürdüğü ve artık bir stratejik kültür halini alan politikalarının, Türk Dış Politikası’nda bu kulvarda atılan adımlarla çakışmasından doğduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Devlet – Toplum İlişkilerinin Etkisi: ABD’de, dünyanın diğer ülkelerinden farklı bir şekilde bazı toplumsal gruplar iyi organize olarak gücünü devlet kurumları üzerinde kullanabilen baskı grupları diğer bir deyişle lobiler

haline gelmiştir. Bu toplumsal gruplar özellikle Kongre veya Başkan üzerinde etkili olmak suretiyle her zaman ABD'nin dış politikasında önemli bir faktör olmuştur. Bu çerçevede Obama Dönemi itibariyle Türkiye ile ABD ilişkilerinde genel olarak etkili olabilen toplumsal gruplar olarak İsrail ve Ermeni lobileri öne çıkmıştır.

Türkiye ile İsrail ilişkilerinin 2009 – 2010 yıllarından itibaren yukarıda aktardığımız sorunlar nedeniyle bozulmasının en önemli sonucu ise Kongre ve Beyaz Saray üzerinde en etkili toplumsal grup olan İsrail Lobisi'nin desteğinin kaybedilmesi olmuştur. Bilindiği üzere özellikle Kongre üzerinde etkili olan İsrail Lobisi, Obama Dönemi'ne kadar, İsrail'in Orta Doğu'daki en önemli müttefiklerinden birisi olarak görülen Türkiye ile ilgili Kongre gündemine gelen meselelerde hep Türkiye'nin lehine kararlar alınması için destek vermiştir. Ancak Obama Dönemi'nde Türkiye ile İsrail arasında yaşanan sorunlar, Türkiye'nin bundan sonraki süreçte bu destekten mahrum kalmasına yol açmıştır. Bu çerçevede yıllardır Kongre'de Türkiye aleyhine kararlar alınması için çabalayan Ermeni Lobisi, İsrail Lobisi'nin bu konudaki Türkiye'ye olan desteğini çekmesinden sonra özellikle 2010'dan itibaren 1915 Olayları ile ilgili birçok karar çıkartmaya muktedir olmuştur.

ABD ile karşılaştırıldığında devlet – toplum ilişkileri konusunda Türkiye'nin yerinin daha devletçi bir konumda olduğu görülmektedir. Türk tarihinde “*devlet*” kurumunun çok özel bir yeri olması ve sivil toplumun gelişiminin ABD'ye göre çok daha farklı süreç izlemesi hiç şüphesiz bunda etkili olmuştur. Bu yüzden Türkiye'de herhangi bir toplumsal kesim, ABD'deki gibi iyi organize olarak devletin karar alma mekanizması üzerinde etkili olabilmiş değildir. Bunun belki de tek istisnası olarak kabul edilebilecek olan Türkiye'deki en büyük sanayici ve iş insanlarının bir araya gelerek kurduğu toplumsal kesim Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD)'dır. 1990'lı yıllarda ve AK Parti'nin tek başına iktidar olduğu 2000'li yılların başlarında ancak belli konularda etkili olabilmiş olan TÜSİAD, Erdoğan ve AK Parti iktidarının gücünün zirvede olduğu 2009 – 2017 arası dönemde ise karar alma mekanizması üzerindeki etkisini kaybetmiştir.

Bürokrasinin Etkisi: Başkan'ın karar alma mekanizmasının en tepesinde olduğu bir sistem ile yönetilen ABD'de dış politika karar alma mekanizmasında bürokratik kurumlar da etkili olabilmektedir. Bu kurumlar arasında en etkili olanı ise şüphesiz Kongre'dir. Zira Başkan her ne kadar etkili bir konumda olsa da Kongre ile bazı yetkileri paylaşmıştır. “*Denge ve fren*” sistemi olarak da ifade edilen bu sistem

sayesinde dış politika alanındaki bazı önemli hususlarda Başkan'ın yanı sıra Kongre de çeşitli yetkilerle donatılmıştır. Bu yüzden de Başkan ile Kongre'nin her iki kanadının (Temsilciler Meclisi ve Senato) aynı partiden olduğu dönemlerde sistem sorunsuz olarak yürürken, farklı siyasal eğilimler (Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti) söz konusu olduğunda bazı tikanıklıklar yaşanmaktadır.

Obama'nın Başkanlık yıllarında Kongre'nin her iki kanadında 2009 – 2011 Dönemi'nde Demokrat Parti, 2015 – 2017 Dönemi'nde de Cumhuriyetçi Parti'nin çoğunluğa sahip olduğu görülmektedir. 2011 – 2015 Dönemi'nde ise Senato'da Demokrat Parti, Temsilciler Meclisi'nde ise Cumhuriyetçi Parti'nin çoğunluktur. Obama'nın son iki görev yılı olan 2015 – 2017 Dönemi'nde ise Kongre'nin her iki kanadında da Cumhuriyetçi Parti'nin çoğunluğa sahip olması, Obama'nın işini zorlaştıran bir husus olmuştur. Bu uyumsuzluğun aslında Türkiye'ye bu yıllarda doğrudan bir yansıması olmamışsa da Türkiye'nin 2010'dan itibaren İsrail ile ilişkilerinde yaşadığı sorunlar ve devamında İsrail Lobisi'nin desteğinin kaybedilmesinden sonra Kongre'de Türkiye karşıtı bir yaklaşımın hakim olmaya başladığı görülmüştür. 2015'den sonra ise Kongre'de Türkiye karşıtlığının arttığı ve Trump'ın Başkanlığı Dönemi'nde de bu karşıtlığın devam ettiği görülmüştür.

Obama Dönemi itibariyle Türk Dış Politikası'nda karar alma mekanizmasında bürokrasinin etkisi irdelendiğindeyse durumun ABD'den oldukça farklı olduğu görülmektedir. Zira Türk Dış Politikası karar alma mekanizmasında genel olarak yürütme erki etkilidir ancak dönem dönem farklı kurumların da karar alma sürecinde etkili olabildiği görülmüştür. Örneğin tarihsel süreç içinde bazı dönemlerde Dışişleri Bakanlığı, bazı dönemlerde de askeri bürokrasi etkili olabilmiştir. 2002'de iktidar olan AK Parti'nin ilk yıllarında Dışişleri Bakanı olarak Ahmet Davutoğlu'nun görev yaptığı süre dışında genel olarak Erdoğan'ın diğer aktörlerin önünde daha etkili bir rol oynadığı ileri sürülebilir. AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonraki süreçte etkisi giderek azalan askeri bürokrasinin ise 2007'de Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra sürece katkısı çok daha az olmuştur.

Bu bağlamda 2009'da ABD ile ilişkilerde yaşanan sorunlar irdelendiğinde genel olarak Erdoğan'ın merkezde olduğu konular olduğu görülmektedir. Zira HAMAS ile ilişkilerin geliştirilmesi, Mavi Marmara Olayı ve "One Minute Krizi" bağlamında İsrail ile yaşanan gerginlikte dış politika karar alma mekanizmasının başında Erdoğan'ın olduğu tespit edilmektedir. Mısır'da Müslüman Kardeşler üyesi Mursi'ye karşı yapılan askeri darbeden

sonra meseleyi adeta “milli” bir mesele olarak ülke gündemine taşıyan ve gerginliğin süreç içerisinde giderek tırmanmasında başrol oynayan kişi yine Erdoğan olmuştur.

Erdoğan’ın bu denli güçlü bir şekilde Türk Dış Politikası’nda belirleyici bir liderlik sergilemiş olması, Obama Dönemi itibariyle Türkiye’de bürokrasinin bu alanda etkisinin azalmasına yol açmıştır. Erdoğan’ın karar alma mekanizması içerisindeki bu etkin rolü 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrasında ise daha da güçlenmiştir. Sonuç olarak Türk Dış Politikası’nda Obama Dönemi itibariyle bürokrasi, dış politikanın diğer konularında olduğu gibi ABD ile olan ilişkilerde de geri planda kalmış ve belirleyici bir rol oynamamıştır.

Sonuç

Çalışmanın bütünlüğü içinde vurgulandığı üzere Türkiye ile ABD, NATO şemsiyesi altında kurulan bir ittifak içerisinde ilişkilerini sürdüren devletlerdir. NATO’nun en büyük iki kara ordusuna sahip olan bu devletler arasındaki ilişki, Soğuk Savaş Dönemi boyunca SSCB tehdidi merkezli olarak gelişmiştir. Soğuk Savaş Dönemi’nde ve sonrasında yaşanan sorunlara rağmen de ittifak ilişkisi kesintisiz sürdürülmüştür. Ancak Obama Dönemi itibariyle iki devlet arasında yaşanan sorunların, iki devlet arasında daha önce yaşanan sorunlardan daha farklı bir seviyede ilerlediği görülmüştür. Neoklasik Realist yaklaşım çerçevesinde Obama Dönemi itibariyle Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler analiz edildiğinde, ilişkilerde yaşanan sorunların hem uluslararası sistem hem de bu devletlerin iç dinamikleri merkezli geliştiği görülmüştür.

Uluslararası sistem açısından bakıldığında sistem içerisindeki en güçlü devlet konumundaki ABD’nin bölgesel bir güç olarak konumunu muhafaza etmeye yönelik attığı adımlar ile bölgesel bir güç olarak yükseliş trendinde olan Türkiye’nin ciddi çıkar çatışmaları yaşadığı görülmektedir. Bu çıkar farklılıkları, iki devletin yüz yıla yaklaşan ittifakının her iki taraf açısından da sorgulanmasına varacak bir boyutta zarar görmesine zemin hazırlamıştır.

İç dinamikler açısından bakıldığında ise öncelikle her iki devletin liderlerinin genel yaklaşımlarının, sorunların aşılması ve ilişkilerin geliştirilmesi için yeterli olmadığı görülmektedir. Hatta Erdoğan’ın liderliği açısından bakıldığında Obama Dönemi itibariyle Türk Dış Politikası’nda geleneksel olarak takip edilen batıcılık ve statükoculuk ilkelerinden uzaklaşıldığı ve bu bağlamda ABD yönetim çevrelerinde Türk Dış Politikası’nda bir eksen kayması yaşandığına dair düşüncelerin

kuvvetlenmeye başladığı görülmektedir.

Stratejik kültür açısından ilişkiler analiz edildiğinde dönem itibariyle yaşanan sorunların temelinde ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik stratejik kültürü ile Türk Dış Politikası'nda yeni bir stratejik kültür oluşturmaya yönelik olarak atılan adımların birbiri ile örtüşmediği ve sorunların buna bağlı olarak süreklilik arz ettiği ileri sürülebilir.

Devlet – toplum ilişkileri çerçevesinde İsrail ve Ermeni lobileri gibi yerel aktörlerin ABD dış politika yapım aşamasında etkili olabildikleri görülmektedir. Özellikle İsrail Lobisi gibi ABD yönetimi üzerinde son derece etkili bir toplumsal grubun desteğinin kaybedilmesi, Türkiye'nin ABD nezdinde bundan sonraki süreçte daha da büyük sorunlar yaşamasına zemin hazırlamış ve önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu bağlamda Obama Dönemi'nde ilişkilerin bozulmasında ABD açısından devlet – toplum ilişkileri etkili olurken, Türkiye açısından bu faktörün etkili olmadığını görülmektedir.

Yerel dinamiklerden bürokrasinin etkisinin ise devlet – toplum ilişkilerindeki duruma benzer bir çizgide ilerlediği görülmektedir. ABD'de Başkan'ın yanında dış politika yapım sürecinde başta Kongre vb kurumlar etkili olabilmesine karşılık Türkiye'de bürokratik kurumların etkili olmadığını, dış politika karar alma mekanizmasında neredeyse tek belirleyici aktörün Cumhurbaşkanı Erdoğan olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda ise bir bütün olarak çalışmada analiz ettiğimiz hususları ve sonuçlarını görmek mümkündür.

Obama Dönemi'nde (2009-2017) Türkiye - ABD İlişkilerinde İttifak Parametrelerinin Etkileri					
	Uluslararası Sistem	Lider Algısı	Stratejik Kültür	Devlet - Toplum İlişkileri	Yerel Kurumlar
ABD	Etkili	Etkili	Etkili	Etkili	Etkili
Türkiye	Etkili	Etkili	Etkili	Etkili Değil	Etkili Değil

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

Kaynakça

Altunışık, M. B. (2009). Ortadoğu ve ABD: Yeni bir döneme girilirken. *Ortadoğu Etütleri*, 1(1), 69-81.

BBC Türkçe. (2006, 26 Ocak). Filistin'de Hamas zaferi. Erişim tarihi: 23.10.2022, https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/01/060126_hamas_lead.shtml.

BBC Türkçe. (2010, 12 Ocak). Türkiye'yle İsrail arasında koltuk krizi. Erişim tarihi: 26.12.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/01/100112_turkey_israel.

Bozkurt, M. İ. (2020). *Liderlik sanatı*. Bursa: TESAM Yayınları.

Christensen, T. J. (1997). Perceptions and alliances in Europe, 1865–1940. *International Organization*, 51(1), 65-97.

CTRS. (2018, 31 Ocak). Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması. Erişim tarihi: 24.04.2021, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TSSEA-2017.pdf>.

CTRS. (2019, 30 Ocak). Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması. Erişim tarihi: 24.04.2021, <https://www.mustafaaydin.gen.tr/source/TSSEA2016.pdf>.

Darıcı, A. B. ve Özdal, B. (2017). Enformasyon savaşı bağlamında Rusya Federasyonu-Türkiye ilişkilerinin analizi. İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 19-40.

Donnelly, J. (2013). Realizm. S. Burchill, A. Linklater vd. (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* kitabı içinde (s. 53-84) (A. Aslan ve M. Ağcan, Çev.). (Üçüncü Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.

Erhan Ç. (2010, 15 Haziran). Model ortaklık demode oluyor. Erişim tarihi: 20.12.2020 <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/451082.aspx>.

Ertoyl, B. (2019). Uluslararası ilişkilerde realist geleneğin dönüşümü ve neoklasik realizm. *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-26.

Hürriyet. (2010, 10 Haziran). BM İran'a yeni yaptırımları kabul etti, Türkiye 'hayır' dedi. Erişim tarihi: 27.12.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/bm-irana-yeni-yaptirimlari-kabul-etti-turkiye-hayir-dedi-14977295>.

Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi. (2017, 18 Şubat). KHAS Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması 2016 sonuçları açıklandı. Erişim tarihi: 24.04.2021, <https://www.khas.edu.tr/uploads/turkiye/tssea-2016.pdf>.

Krauthammer, C. (2011, 28 Nisan). The Obama Doctrine: Leading from behind. Erişim tarihi: 24.12.2020, https://www.washingtonpost.com/opinions/the-obama-doctrine-leading-from-behind/2011/04/28/AFBCy18E_story.html (24.12.2020).

Krieg, A. and Rickli, J. M. (2019). *Surrogate warfare: The transformation of war in the twenty-first century*. Washington, DC: Georgetown University Press.

Longhurst K. (2004). *Germany and the use of force*. Manchester: Manchester University Press.

NTV. (2009, 6 Nisan). Obama: Türkiye'nin görüşüne odaklandım. Erişim tarihi: 24.12.2020, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/obama-turkiyenin-gorusune-odaklandim,zKcpxrLSk-87f-nQlifg>.

Özdal B. ve Karaca R. K. (2021). *Diplomasi tarihi – 2*. (Üçüncü Baskı). Bursa: Dora Yayınları.

Özkan, B. (2021, 27 Mayıs). Alman ve ABD belgelerinde 27 Mayıs darbesine giden yol. Erişim tarihi: 11.04.2022, <https://yetkinreport.com/2021/05/27/alman-ve-abd-belgelerinde-27-mayis-darbesine-giden-yol/>.

Ripsman N. M., Taliaferro J. W. and Lobell S. E. (2016). *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. New York: Oxford University Press.

Rose, G. (1998). Neoclassical realism and theories of foreign policy. *World Politics*, 51(1), 144-172.

Schweller, R. L. (2003). The progressiveness of neoclassical realism. In C. Elman and M. F. Elman (Eds.) *Progress in International Relations Theory* (pp. 311-348). Massachusetts: MIT Press.

Schweller, R. L. (2004). Unanswered threats a neoclassical realist theory of underbalancing. *International Security*, 29(2), 159-201.

Snyder J. L. (1977). *The Soviet strategic culture: Implications for limited nuclear operations*. Santa Monica: Rand Corporation.

Şalom. (2008, 9 Ocak). Hamas temsilcisiyle Ankara`da sıcak saatler. Erişim tarihi: 22.10.2022 <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/62711/hamas-temsilcisiyle-ankarada-sicak-saatler>.

Taliaferro J. W. (2006). State building for future wars: Neoclassical realism and the resource-extractive state. *Security Studies*, 15(2), 464-495.

Taliaferro J. W., Lobell S. E. and Ripsman N. M. (2009). Introduction. In S. E. Lobell, N. E. Ripsman and J. W. Taliaferro (Eds.) *Neoclassical realism, the state, and foreign policy* (pp. 1-41). New York: Cambridge University Press.

The New York Times. (2013, 1 Ağustos). Kerry says Egypt's military was 'restoring democracy' in ousting Morsi. Erişim tarihi: 20.04.2021, https://www.nytimes.com/2013/08/02/world/middleeast/egypt-warns-morsi-supporters-to-end-protests.html?_r=0.

UN. (2010). Security Council imposes additional sanctions on Iran, voting 12 in favour to 2 against, with 1 abstention. Erişim tarihi: 27.12.2020, <https://press.un.org/en/2010/sc9948.doc.htm>.

Uslu, N. (2016). Çatlak ittifak: 1947'den günümüze Türk-Amerikan

ilişkileri. Ankara: Nobel Yayıncılık.

VOA. (2012, 11 Şubat). Türkiye'yle Amerika'nın Suriye konusunda ortak pozisyonu var. Erişim tarihi: 27.12.2020, <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiyeyle-amerikann-suriye-konusunda-ortak-posizyonu-var-139158774/903307.html>.

Yılmaz, N. (2011). Stratejik ortaklıktan model ortaklığa: Türkiye'nin bağımsız dış politikasının etkileri. B. Duran, K. İnat ve M. Özcan (Ed.) *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010* kitabı içinde (s. 551-577). Ankara: SETA Yayınları.

Zakaria F. (1992). Realism and domestic politics: A review essay. *International Security*, 17(1), 177-198.

Zakaria F. (1998). From wealth to power: The unusual origins of America's world role. New Jersey: Princeton University Press.